

הארכיון לתולדות ההתיישבות בנגב על-שם דוד טוביהו

יהושע בראון וחייה לוסקי

הארכיון לתולדות ההתיישבות בנגב על-שם דוד טוביהו פועל במסגרת הפקולטה למדעי הרוח והחברה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. יש בו חומר ארכיוני מגוון על יישוב הנגב ופיתוחו. חומר זה נועד לתעד את תהליך ההתיישבות בנגב ולפיכך הושם בו דגש מיוחד על ההתיישבות היהודית בנגב בתקופה שלפני מלחמת-העולם הראשונה ועד לימינו, ובכלל זה חומר הקשור בתכנון הנגב ופיתוחו בעקבות הסכם השלום עם מצרים.

בארכיון נכללים סוגים שונים של תעודות, כגון: חומר ארכיוני בכתב; חומר תיעודי (למשל: מאמרים בתחום ההיסטוריה והגיאוגרפיה של הנגב); הקלטות של ראיונות עם תושבים ותיקים; ואוספים מיוחדים כמו צילומים (לרבות תצלומי-אוויר). בחומר הכתוב כלולים מסמכים רבים שמקורם בארכיון הציוני בירושלים ובארכיונים אחרים, שהועתקו מן המקור, כדי לרכז את התיעוד על יישוב הנגב. כך, למשל, יש חומר של המשרד הארץ-ישראלי של ההסתדרות הציונית 1908-1916, ושל 'חברת הכשרת היישוב' (משנות העשרים והשלושים של המאה העשרים) בנושאים כגון: רכישת קרקעות בנגב, הימצאות מקורות-מים, ייסוד יישובים חדשים. יש גם תעודות על רכישת קרקעות ותעודות נתינות, בעיקר מן התקופה העות'מאנית ומימי המנדט (העתקים).

כחומר משלים יש כמה ארכיונים אישיים, ובעיקר זה של דוד טוביהו, שהיה ראש-העיר הראשון של באר-שבע (1950-1962). חומר זה כולל התכתבות של טוביהו, פרטיכלים של ישיבות של גופים שונים שבהם לקח חלק, טיוטות של נאומיו, יומניו האישיים ותמונות. ארכיונו מאיר את פעולותיו של האיש, את תולדות באר-שבע מ-1948 ואת ייסודה ופיתוחה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, שעם מייסדיה נמנה.

ארכיון אישי אחר, שחשיבותו רבה לתולדות הנגב, הוא אוסף הרברט בן-עדי. בן-עדי היה עיתונאי, שמאמריו פורסמו ב-*Jerusalem Post*, 'מעריב' ובכמה עיתונים בחוץ-לארץ. בארכיון זה יש חילופי-מכתבים, חומר רקע שאסף בן-עדי לכתבת מאמריו ואסופת מאמריו בשנים 1949-1974. יש בארכיון גם אוסף מאמרים וקטעי-עיתונות משל ד"ר בנימין בן-אסא, רופא שחקר את הטיפול בבדווים.

חשיבות מיוחדת יש לתצלומים שכונסו בארכיון. התצלומים הללו (כאלף וחמש מאות) לוקטו מאוספים של אישים, מארכיונים וממוזיאונים. מתוארים בהם נופים, מבנים, אירועים ודמויות בתולדות יישובו של הנגב. סדרה לעצמה היא זו שבה לוקטו תצלומי-אוויר המתעדים את

התפתחותה של באר-שבע משנת 1917 ועד ימינו. חלקם נעשה בימי מלחמת-העולם הראשונה בידי הצבא הגרמני.

בארכיון כונסו ממקורות שונים גם מפות ותכניות שונות. רוב האסופה עניינה בתפרוסת היישובים בנגב והתפתחותם, אך יש גם מפות ותכניות רבות לתולדותיה של באר-שבע מ-1917 ועד ימינו. מן האוספים החשובים ביותר בארכיון הן ההקלטות של ראיונות עם אישים שפעלו כיישובי הנגב במאה העשרים, יהודים וכדוויים, ושל מפגשים ציבוריים שבמסגרתם ערכו כמה אישים דיון על נושא כלשהו, כמו הקמת שלושת המצפים בנגב (1943) והנחת קו המים בנגב (1946-1947).

חטיבה 1

אוסף תיעודי, כולל מאמרים מונוגרפיים,

עבודות מוסמך ודוקטור, קטעי עיתונות וחומר ארכיוני אחר (התכתבות, פרטיכלים וכיוצא בהם)

תולדות באר-שבע עד 1948

סדרה א

תולדות באר-שבע אחרי 1948

סדרה ב

הנגב

סדרה ג

תולדות ההתיישבות בנגב מימי קדם ועד ימינו

A תת-סדרה

תכנון ופיתוח הנגב

B תת-סדרה

היבטים פיזיים של הנגב

C תת-סדרה

תעשייה

D תת-סדרה

כדוויים בנגב

E תת-סדרה

יישובים בנגב

F תת-סדרה

מדבר יהודה, סיני, עזה ופתחת רפיח

סדרה ד

ארכיונים אישיים

חטיבה 2

ארכיון אישי, דוד טוביהו (חומר שאסף טוביהו

סדרה א

בשנים 1949-1975)

ארכיון אישי, הרברט בן-עדי

סדרה ב

אוסף ד"ר בנימין בן-אסא

סדרה ג

אוסף מיכה טלמון

סדרה ד

חטיבה 3

אוסף עיתונות – באר-שבע והנגב (האוסף כולל

קטעים גזורים מן העיתונות היומית ומכתבי-

העת על באר-שבע והנגב החל מראשית 1979)

תיעוד בעל-פה: הקלטות שנעשו עם אנשים

חטיבה 4

שהשתתפו באופן אישי כיישוב הנגב ובפיתוחו

או שהיו עדים למתרחש בנגב מ-1920 ועד היום

ראיונות ודיונים עם ותיקי באר-שבע והנגב

סדרה א

הרצאות מוקלטות הקשורות לתולדות הנגב

סדרה ב

ולפיתוחו

אוסף תצלומים – אישים, אתרים ואירועים

חטיבה 5

הקשורים כבאר-שבע ובנגב מראשית המאה

העשרים ועד ימינו